

## A beregszászi nemzetőrség

Az 1848-as bécsi forradalom szikrája Magyarországot is lángra lobbantotta, felizzította a kedélyeket. Pesten is sorsdöntő események következtek be. Petőfi, Vasvári, Irinyi József, Jókai, Bulyovszki Gyula még március 11-én megfogalmazta a radikális ifjúság 12 pontját. A „Mit kíván a magyar nemzet?” ötödik pontja így szól: *Nemzeti őrsereg*. Batthyány Lajos miniszterelnök Pozsonyban 1848. március 17-én körlevélben fordult a törvényhatóságok főnökeihez. Az országgyűlés megalkotta a XXII. törvénycíkket: *A nemzeti őrseregről*.

A forradalom hajnalát Beregszászban is lelkesen üdvözölték. A Területi Levéltár őrzi azt a jegyzőkönyvet, mely az *őrsereg* felállítását, annak szabályait tartalmazza töredékesen. Bereg vármegyében először Beregszászon, Munkácson, Váriban, Nagyberegen alakult meg az őrsereg. Feladata nemcsak a határ védelse, hanem a közrend és a biztonság fenntartása is.

Szemere Bertalan 1497. sz. köriratában felszólítja a vármegye lakosait, hogy az őrsereg felállítását segítsék elő. 1848. március 26-án Bereg vármegye küldöttséget választott, amely szervezte a négy járásban (Tiszahát, Felvidék, Munkács, Kaszony) az őrsereget, gyűjtötte az adományokat. Ugyanakkor egy aláírási ívet is kiadtak a jelentkezők számára. Április 4-én Szeles Gábor elnöklete alatt összeült a városi tanács és kimondta az őrsereg megalakítását. „Felfogván a városi Tanács a nemzet általános szellemét, s más városok példájára a rend s becsend fenntartására, a vagyon s személy biztosítására a város kebelén nemzeti őrsereget alakítani kívánván...” Az őrsereg ideiglenes parancsnokává titkos szavazással Eötvös Tamás táblabíróvá választják. Meghatározzák, hogy az őrsereg tagjai csak „tisztá jellemű” lakosok lehetnek. A parancsnoknak a városban kell laknia. Eötvös Tamás elfogadta a parancsnoki beosztást, s megnyitotta az őrsereg tanácskozását. Azt javasolta, hogy a célszerű kormányzás miatt tizedekre osszák az őrsereget. Így az őrsereget 17 tizedre osztották fel. Számunkra ez a jegyzőkönyv megőrizte az 1848-as beregszászi utcanéveket is. Ime: Ardó utcába 3, Kis utcába 2, Namény utcába 3, Felső utcába 2, Malom utcába 1, Pap s Újváros utcába 1, Arok utcába 4 és Kis Kassa utcába 1 tized. A tagok száma 172. Minden tíz tag mellé egy tizedest, valamint két őrmestert, két zászlótartót, három főhadnagyot, két századost választottak meg.

A sereg számára „a városi oroszlanly címerével két zászló készítettetni határozatott”. A zászlón a felírás „béke, rend, szabadság”.

A tisztek megválasztását másnapra tűzték ki. Eötvös Tamás előterjesztette a nemzetőrség ruházatára vonatkozó javaslatát, hogy „a többi polgároktól megkülönböztessenek”. „...a tagok mellén viselendő nemzeti rózsával, a közlegények felül széles, kék inggel s lábravalóval, a tisztek magyar dolmánnyal s felül rajta jobb vállon nemzeti színű szalaggal, veres övű karddal, minden tagok pedig bal vállon viselendő patrontást tartóval ellátassanak.”

Minden nemzetőrnek saját magának kellett fegyverről gondoskodnia. Ez puská, kard lehetett. „Akiknek tehetségük nincsen puskát vagy kardot megszerezni, azok egy könnyű láncsóval lássák el magokat.” A fegyverfogás gyakorlására hetente két alkalommal kerül sor: szerdán és vasárnap.

A nemzetőrök fegyelméről is „határozatatik”, s kimondja „minden tag, hivatalos eljárásban tartozik magát felebb való tisztjei iránt illően viselni”.

A vétkeseket a hivataltól felmentik „Az ítélet hozására legalább 5 tiszt, tábori ügyvéd, 2 tizedes és 4 nemzetőr okvetlenül megkívántatik”. Ez a bíraskodás csak a szolgálati esetekre vonatkozik.

Április 5-én a városi vendéglő nagytermében ülnek össze az őrsereg tagjai, s megválasztják a tiszteket. Századosok: Lónyay Albert, Komjáthy Ábrahám. Főhadnagyok: Jendrisits Andor, Janka Károly, Székely Benedek, Szeles Gábor, Kovács Gergely. Alhadnagyok: Ladai Bálint, ifj. Székely László, Erdöss János, Tile István, Buzásy Simon. Zászlótartók: Ilosvay

László, Koch Ágoston. Őrmesterek: Kovács István, Somi Gábor, Papp Ferencz, Mihot Miklós. Század tizedesek: Dénes Miklós, Varga Ferencz.

A továbbiakban következne utcánként a tizedesek neve. Mindössze ennyi olvasható a 2. lap alján: „Ardóutczai tizedben”. A további lapok sajnos hiányoznak. Így a 17 tizedes nevét nem ismerjük. Mi lett a sorsa ezeknek a lapoknak, nem tudjuk.

Tábori ügyvéd: Répásy Mihály. Tábori orvosok: Láng Ferencz, Linner József, Neutra Vilhelm. Tábori ácsok: Lukács Mihály, Csok János, Koltár Sándor.

1848. április 6-án a tisztikar „a sereg osztályozása végett összeülvén”, az őrsereget két kapitányságra, négy főhadnagyságra, négy őrmesterségre és 27 tizedre osztották el. Nem rögzíti a jegyzőkönyv a nemzetőrök számát, ez legalább 270 fő lehetett. Döntöttek az „örtanya” helyéről is, mely a „városház tanácstermének éjszakai oldalán levő szoba”. Az örtanyán „az őrsereg zászlói, a dobok és egyéb fegyverek fognak tartatni és ott hat nemzeti ör egy tiszttel örködni rendeltetik”. A városban levő egy mázsa puskaport lefoglalják.

Úgy látszik, a szerződés után a nemzetőrség hozzálatott feladatai teljesítéséhez. A következő jegyzőkönyvi feljegyzés „1848-ik évi Ápril 18-án tartatott”. Lónyay Albert lemondott az első századosi beosztásról. Nem választanak újat „mivel a törvény értelmében a sereg szaporodván, több tisztet választására is leszen szükség”. A következő sorok is érdekesek. „Az előadás annyival is inkább elfogadtatik, mivel az őrsereg hiszi, hogy ha nádor ő fensége más parancsnokot nevezett ki a jelenlegi fő parancsnokuk átveszi az első századosi hivatal, mit meg ígért ha csak egészsége s körülményei engedik.”

Eőtös Tamás megkeresi a minisztert fegyver beszerzése végett. 400 szuronyos puskát szeretne kapni. Erre nem kap ígéretet, s ezért „szükségesnek vélné – hogy már az előbbeni tanácskozásban tervezett láncsók a munkácsi uradalmi hámorban készítettessenek el, hogy az őrsereg a teljes rendezésig is fegyvertelenül ne maradjon”. Az elkészített láncsók „nem célszerűnek találtatván” Brohus Ferencz lakatost bízzák meg. A patrontáska elkészítéséről Pendli József „nyeregyártóval” és másokkal tárgyalnak.

Felállítanak egy főparancsnoki segédhivatal, melynek vezetője Majoros Károly főhadnagy lesz. Jendrisits Antal főhadnagy „célszerűbbnek látná, ha gazdasági tekintetből az ör állás mindenkor reggel 4 órákkor váltassék fel”.

Minden tizedes mellé egy altizedest is kineveztek, melyeknek a kiválasztását a főhadnagykra bízták.

Érdekes megemlítenünk a jegyzőkönyv egyik részét, ahol arról van szó, hogy az izraelita nemzetőrök „ünnepeiken az örállási személyes kötelességtől vonakodnak”. Elhatározzák, hogy „azok, mint keresztény örök, szolgálatokat személyesen teljesítsék”.

Tovább nem követhetjük az őrsereg sorsát, hisz 1848. április 25-vel az okiratok sora megszakad. Ezalatt 20 különböző feljegyzés készült. Nem hosszúak ezek a jegyzőkönyvek, de alaposak. Volt-e több jegyzőkönyv vagy feljegyzés, nem tudjuk megmondani, sajnos nem találjuk.

A megye ifjúsága közül több lelkes ifjú Guthy Ferencz nemzetőrségi tiszttel felhívására beállt honvédek: Kovács Jenő, Komáromi Pál, Gönczy Sándor, Székely Benedek ügyvédek, Ilosvay Kálmán, Nagy Ábrahám, László István mérnökök. 1848. június 14-én Beregszászból harsogó zene kísért 60 ifjat a város végére. Innen Nagyállóba mentek, ahol felesküdtek a X. zászlóaljba.<sup>1</sup>

*Bagu Balázs–Szakáll Mihály*

1848<sup>ik</sup> évi Ápril 4<sup>én</sup> főbíró Szeles Gábor elnöklete alatt, Répásy Mihály, Komjáthy Abraham, Kovács István, Pandrisits Antal, Pasquel Antal, Papp Ferencz, Somi Gábor, Mohut Miklós, rend szerinti Varga Ferencz fuvarbiztos, Szathmáry Lajos, Fogarassy Antal tiszteletbeli Tanácsosok, Janka Károly városi ügyész, id. Székely László, ifj. Székely László, Székely Benedek, Erdélyi Nagy Dávid, Ládai Bálint, Hatalovics István, Abharovics Gergely, Nagy István, Tóth Ferencz, Pandák Sámuel, Pendli József, Koch Ágoston, Orosz András s több városi polgárok jelenlétükben tartatott városi Tanács Gyűlésében tárgyalatott.

<sup>1</sup>Bereg vármegye 1848/1849. évi történéseit *Lehoczky Tivadar* dolgozta fel (Munkács, 1899) (Szerk.)

1.<sup>sz</sup> Felfogván városi Tanács a nemzet általános szellemét, s más városok példájára a rend s bel csend fentartására, a vagyon s személy biztosítására a város kebelében nemzeti őrsereget alakítani kívánván, a f. év márt. 26<sup>ik</sup> napján az Őrsereg alakítása végett egy aláírási ívet bocsátott ki, minek következtetésében az aláírás mai napiglan folytatván, s az idigleni parancsnok elválasztására titkos szavazatok szedetvén, az összeszedett szavazatok a gyűlésben felbontattak, melyeknek összeszámlálásából kitűnt, hogy a parancsnokságra Ötvös Tamás Táblabíró ur 158. Lónyay Bertalan Táblabíró ur 118, Uray Pál Első Alispány ur 10, Buday István ur 11. szavazatot nyertek, s így az őrsereg ideiglenes parancsnokának nagyobb többséggel elválasztott Ötvös Tamás Táblabíró úr – azután az őrsereg alakulása s kormányzása iránt határozatván az, hogy Beregszász város őrserege egy elkülönözött s ön álló osztályt fok képezni, s az egyedül és kebelbeli tiszta jellemű lakosokból alakulni, a parancsnoknak pedig kötelessége léssen a város kebelében lakozni, a szavazat többséggel elválasztott Ötvös Tamás parancsnok eme feltételek elfogadása esetében a Küldöttség által elnöki szék elfogadására meghívott, a ki is az eljáró Küldöttségnek jelentése szerint a városi Tanács teremében megjelent, s megköszönvén az őrsereg tagjainak benne helyzetett bizodalmutkat, s eme hivatalának pontos tellyesítésére minden szorgalmát fordítani igérvén a parancsnoki székét elfoglalta a hol ezen minőségében Erdősy János városi jegyző által megüdvözölletvén, a Tanácskozmányt megnyitá, s a teendők közt legelsőnek javasolá, hogy az alakított őrsereg czélszerű kormányzása végett tizedekre elosztassék, melly javaslatát egy értelműleg pártoltatván az tizenhét tizedre osztott el u. m. Ardó ucza 3. Kis ucza 2. Namény ucza 3. Félster ucza 2. Malom ucza 1. Pap s Ujvaros ucza 1. Árok ucza 4. és Kis Kassa ucza 1. tized, azután az őrsereg tagjai összeszámtatván miután kitetszett hogy az eddigi beírás szerint a tagoknak száma 172 megen az alakított őrsereg könnyű czélszerű kormányzására minden tíz tag mellé egy tizedes összesen 17 tizedes, (...) az egész sereghez két őrmester, két zászló tartó, három alhadnagy, három főhadnagy, két százados választatni és a sereghez három dobos szerkesztetni rendeltettek, valamint a sereg vezetésére megkivántató s a sereg részére szolgáló a rudján nemzeti lobogóján pedig a városi oroszlány czimerével két zászló készítettni határozottat a következő aláírással „béke rend s szabadság” – ezzel a gyűlés bezáratván a Tisztek választása a következő nap reggeli 7 órára kitűzetett, mely időre az őrsereg minden tagjai összehivatni rendeltettek.

2<sup>ik</sup> sz. A nemzeti őrsereg tagjai ugyan ezen nap délután 5 órakor a városház teremben ismét összegyülekezvén Ötvös Tamás parancsnok úr elnöklete alatt a délelőtti végremények felolvasatván meghitelesítették; – melly alkalommal sürgettetvén az őrsereg zászlók készítése s az arra megkivántató nemzeti szín selyemnek s bojtoknak a megszerzésére és elkészítésére városi főbíró Szeles Gábor Komjathy Abraham és Láday Bálint megbízattak.

P. a. f. évi J. K. 121. sz. alatt, határozat értelmében

3. sz. Ötvös Tamás parancsnok úr illőnek sőt szükségesnek tartván, hogy az őrsereg tagjai a többi polgároktól megkülönböztessenek, indítványozá hogy a tagok a mellen viselendő nemzeti rózsával, a közlegények felül széles, kék inggel s lábravalóval a tisztek magyar dolmánnyal s felül rajta jobb vállon nemzeti színű szalaggal, veres övü karddal, minden tagok pedig bal vállon viselendő patrontás tartóval ellátassanak, az indítványozó parancsnok úr maga részéről a közlegények számára 80 a tisztek részére pedig 20 nemzeti színű Kokárdát és szegényebbek részére egy néhány patrontás tartót megajánlá. Mely indítványa helyeseltvén fogantatba vétetni rendeltetett, s a parancsnok úr felibe érintett valamint a Tanácsnak a közlegények egyen ruhái festési költsége ajánlata köszönettel fogantatott.

A Fegyver fogás és gyakorlás iránt határozottat, hogy minden tag magát fegyverrel ellása, akiknek tehetségük nincsen puskát vagy kardot megszerezni, azok könnyű láncsóval lássák el magokat; a fegyver fogási gyakorlás kezdetben minden héten kétszer u. m. szerdán és vasárnap reggeli órákban az előre adandó jelszóra fog tartatni.

5. sz. A fegyelem iránt határozottat, hogy minden tag hivatalos eljárásban tartozik magát felebb való tisztjei iránt illően viselni, s hivatalos rendeleteit pontosan tellyesíteni, azért is a ki szolgálat közben valami vétséget elkövet az az illető tiszt által el fog záratatni melly vétsége azután haladék nélkül a parancsnoknak bejelentendő léssen, s a kinek teendő intézkedése szerint a Tiszti kar. 4. Tizedes és 6 köz nemzetőr jelenlétében összeülvén, bűnös felett a vétség fokozatához képest ítéletet hozand; – Ha valamely Tiszt valami hibába vagy vétségbe essék a parancsnoknak hatalma léssen azt ideiglenesen a hivataltól felfüggesztetni, de az elítéltetés végett tartozik a tisztet a felebb érintett módon alakulandó Biróságát összehívni.

Az ítélet hozására legalább 5 Tiszt, Tábori ügyvéd 2 tizedes és 4 nemzet őr okvetlenül megkivántatik.

– nyilván kijelentetik azonban hogy ezen eljárás s bíraskodás egyedül a hivatalos szolgálati esetekre szorúlatik, mert egyéb viszonyaira nézve minden tag az illető hatóság kormánya alatt ezentul is megmarad.

1848<sup>ik</sup> évi Ápril 5<sup>én</sup> az alakított őrsereg tagjai a városi vendéglő nagy termébe, a tisztek választása végett összehivatván, és a jelenlévők a törvényes esküt letévén a tisztek választása e következő módon történt u. m.

6. sz.
- A) Századosoknak elválasztottak:
1. Lónyai Albert
  2. Komjáthy Abr.
- B) Fő hadnagyoknak:
1. Jandrisits Antal
  2. Janka Károly
  3. Székely Benedek
  4. Szeles Gábor
  5. Kovács Gergely
- C) Al hadnagyoknak:
1. Ladai Bálint
  2. ifj. Székely László
  3. Erdőss János
  4. Tile István
  5. Buzásy Simon
- D) Zászló tartóknak:
1. Ilosvay László
  2. Koch Ágoston
- E) Őr mestereknek
1. Kovács István
  2. Somi Gábor
  3. Papp Ferencz
  4. Mihot Miklós
- F) Század Tizedeseknek
1. Dancs Miklós
  2. Varga Ferencz
- G) Tizedeseknek
1. Ardóuczai Tizedben
- Tábori ügyvédnek:
- Répásky Mihály
- Tábori orvosoknak:
- Lang Ferencz Százados ranggal  
Linner József Hadnagyi ranggal  
Neutra Vilhelm Hadnagyi ranggal
- Tábori ácsoknak:
- Lukács Mihály  
Csok János  
Koltár Sándor

7. sz. 1848<sup>ik</sup> évi Ápril 6<sup>án</sup> a nemzeti őrsereg Tiszti kara a városi Tanács némely tagjával a sereg osztályozása végett összeülvén a sereg két kapitányságra, négy főhadnagyságra, négy őrmesterségre, és 27 tizedekre osztott el, azután tanácskozás alá vétetvén az őrtanya helyének meghatározása, annak a jelenlévő Tanácsi tagok hozzájárulásával az őrtanyának a városház tanács termének éjszakai oldalán levő szoba kijelöltetett, oly feltétel mellett, hogy abba az uczáról egy ablakkal ellátandó ajtó vágassék, a Tanácsterembe szolgáló ajtó berakassék, kívülről egy lámpával ellátassék mely tanyán az őrsereg zászlói, a dobok és egyéb fegyverek fognak tartatni és a közcsend fentartására naponként ott hat nemzeti köz őr egy tisztel őrködni tartozik. –

8. sz. Az őrsereg felállításával szükségessé vállván a löszerek megszerzése, a városból tokban található lőpor az őrsereg részére lefoglaltatni, egy mázsa puska golyó és 12 skatulya kapszli vetetni, valamint a lőpor tartására 50 Dszv. czimer készíttetni rendeltetik. –

1848<sup>ik</sup> évi Ápril 18<sup>án</sup> tartott nemzeti őrsereg gyűlésébe tárgyalatott.

9. sz. Fő parancsnok Eötvös Tamás ur előterjesztette, miszerint T. Lónyai Albert ur az első századoságot el nem vállalta de hálás köszönettel vette elválasztatását, azonban új százados választását a törvények úgy kevés napok alatt kihirdetvén nem lát szükségesnek annyival inkább, mivel a törvény értelmében a sereg szaporodván több tisztek választására is léssen szükség.

Az előadás annyival inkább elfogadtatik mivel az őrsereg hiszi, hogy ha nádor ő fensége más Parancsnokot nevezett ki jelenlegi fő parancsnokuk át veszi az első századosi hivatalt mit megígért ha csak egészsége s körülményei engedik. –

10. sz. Jandrisics Antal főhadnagy az elő terjeszté, miszerint az őrsereg azért idegen az ő állástól mivel nem értvén ezen kötelességet, szorosabbnak látja mint amilyen amit a jövő Vasárnap a kiálláskor szükségességnek tartja a megmagyarazandónak. –

Az egész gyűlés meglevén, az előadás igazságáról győződve előterjesztő fő hadnagy ur megbizatik, hogy a legelső kiálláskor tizedenkint magyarázza meg a népnek, miben áll az őrt állási szolgálat, addig is pedig a tizedesek ezen nemes kötelességet a nép közt tellyessítsék.

11. sz. Eötvös Tamás fő parancsnok ur előterjeszti, miszerint az őrsereg részére szükséges fegyverek beszerzéséről gondolkodni akarván 400 szuronyos puska küldés iránt az illető minisztert megkereste, magán tudósításból azonban azon értesítést vett, miként az őrseregeknek minden vidékeni átállános és egyszerre szaporodása miatt – elegendő fegyver szerzés ez alkalommal alig van kilátás – szükségesnek vélné azért, hogy a már előbbeni tanácskozásokban tervezett láncsák az munkácsi uradalmi hámorban készíttetnének el, hogy az őrsereg a tellyes rendezésig is fegyvertelenül ne maradjon. –

A láncsáknak készíttetése iránt a városi tanácsnak immár határozata lévén elő terjesztő főparancsnok ur megbizatik, hogy a városi Pénztár terhére 100 láncsának készítését rendelje meg az uradalmi hámorban – ezen határozat fő parancsnok ur részére kiadatván. –

12. sz. A patrontáskáknak szükséges mennyiségben s minőségben kiállítása hozatván fel. –

Menyiben a nemzeti köz örök részére használandó patrontáskák iránt Pendli József nyeregjártóval az 1 pft alku meglenne, azoknak a kialakított árérték elég mennyiségben elkészíttetését megrendeltek. A mi pedig a tiszt, és altiszt finomabb szabású patrontáskák iránt, erre nézve több nyeregjártók között a kiállítandó táskák iránt árcsökkenés határozatlik. –

13. sz. Az őrsereget érdeklő rendeleteknek pontos kiosztása s illető időbeni illető tisztkehői eljárása a rend a rend tekintetéből is szükséges lévén s annál fogva a szükséges rendeleteknek írásba foglalása s kiosztása véget egy főparancsnoki segéd hivatal fellállítása találtatván szükségesnek – Erre nézve.

Majoros Károly főparancsnoki segédnek fő hadnagyi ranggal köz egy értessel elválasztatott.

1848<sup>ik</sup> Ápril 25<sup>en</sup> tartott nemzeti őrsereg gyűlésében tárgyalatott:

14. sz. Jandrisits Antal főhadnagy előterjesztvén mi az eddigi mód szerint az őrváltásnak reggeli nyolcz óraker történni szokott váltásával két napi idő vesztegettetik, ennél fogva czélszerűbbnek látná ha gazdasági tekintetéből az ör állás mindenkor reggeli 4 óraker váltassék fel. –

Az indítvány helyeseltetvén jövendőre az őrállás váltása reggeli 4. órára határozatlik.

15. sz. Ötvös Tamás főparancsnok ur a tizedeseknek őrállásbeli s egyéb más kötelességeinek könnyebbitésére javasolá, hogy minden tizedes mellé egy altizedes kinevezessék.

A javaslatot helyeseltetvén az altizedesek kineveztetése az illető főhadnagykra bizatik, kiknek a többi kötelességei közt léssen a tizedeseket az őrállásban felváltani. –

Ötvös Tamás főparancsnok előterjesztése mi szerint a nálla történt hivatalos bejelentés szerint a mult éjjel egy csoport az ör tanya mellett nagy lármával elmenvén ott rendetlenkedett az őrállókat fenyegette s nekik ellene szegült, kérvén e tényt megvizsgáltatni s a garázdálkodókat megbüntetni.

Ezen vád megvizsgálására Jandrisits Antal Tanácsos elnökle alatt Kovács István Tan. Erdősy János jegyző kiküldetnek a vizsgálat bemutatása elvárátván.

17. sz. Bemutatott a nemzeti örök számára készített láncsa mustra, mely nem egészen czélszerűnek találtatván egy új mintának elkészítésére Brohus Ferencz lakatos megbizatott. –

18. sz. Komjáthy Abr. Kapitány előterjesztvén, mi szerint az ör sereg alakulásáról s elrendeztetéséről eddig semmi adatokat kézhez nem kapván, az őrsereg ügyében czélszerűen intézkedni nem képes, kéri magával az őrsereg névsorát és osztályozását közöltetni. –

Az illető őrmesterek s nemzeti ör sereg névsorának s osztályozásának közlésére emlékeztetnek.

19. sz. Feljelentetvén, hogy az Izraeliták őrsereg tagjai ünnepeiken az őrállási személyes kötelességtől vonakodnak, s maga helyébe más tagokat állítanak kérelmettetet, hogy azok mint keresztény örök szolgálátjokat személyesen tellesítsék. –

A kivonat igazságság lévén az illető tiszték oda utasítatnak, hogy az Izraelita nemzeti öröket minden kifogás nélkül a hivatalos kötelességekre szorítsák.

20. sz. Marian Edelen az őrsereg fegyverbeni gyakoroltatásra és dobosságra magát ajánlván menyiben ügyességét és szorgalmát eddig is bizonyította az őrsereghez fegyvergyakorlónak és dobosnak fogatik, s fizetése aláírás útján eszközöltetni rendeltetik.



Hargita megyei festett bútort díszítése (Szekely Judit rajza)

# Oroszy Pál táblabíró könyvtára

A magyar könyvtártörténeti irodalom a legújabb időkig a jó forrásadottságú és így látványos eredményt nyújtó főúri könyvtárakat és a jelentős személyiségek (írók, tudósok, politikusok) könyvtárait részesítette előnyben a XVIII–XIX. századi könyvkultúra vizsgálatakor.<sup>1</sup> Az alsóbb társadalmi rétegek és csoportok könyvhasználatát főként intézményi oldalról (kiadók, nyomdák, sajtótermékek, könyvkereskedelem, kölcsönkönyvtárak, egyesületi könyvtárak) vizsgálták.<sup>2</sup> A különböző társadalmi rétegek könyvkultúrájának bemutatása a magánkönyvtárak vizsgálata nyomán szinte kivételnek számít.<sup>3</sup>

A társadalmi hierarchia csúcán lévő főúri réteg után talán a történelmi középosztályt, annak műveltségét, könyvkultúráját ismerjük leginkább, mivel ők hordozták a legfejlettebb írásbeliséget.<sup>4</sup> A köznemesség alsó rétegeiről, s kiváltképpen a parasztságról már jóval kevesebbet tudunk. A népi írásbeliség fejlődésére vonatkozó kutatások pedig csak az utóbbi évtizedekben lendültek fel.<sup>5</sup>

Veszprém megye 1848 előtti művelődéstörténete, s ezen belül könyvkultúrája néhány évtizeddel ezelőtt még terra incognitának számított. Mára azonban a helyzet megváltozott, s bizonyos területeken az alap kutatások eredményeire építhetünk.<sup>6</sup> Az elkövetkező időszak egyik fontos feladata a késő feudális kori magánkönyvtárak feltárása kell legyen. Írásom ehhez a munkához kíván néhány adalékot szolgáltatni Oroszy Pál (1763–1833) táblabíró, tótvázsonyi és balatonfüredi közbirtokos nemes könyvtárának bemutatásával.

A siskei Oroszy család a XVIII–XIX. században a Közép-Dunántúlon ismert és tekintélynek örvendő Veszprém és Zala megyei köznemes családok egyike volt. Eredetét a XVI.

<sup>1</sup> A kutatás jelenkori állapotát tükrözi *Csapodi Csaba–Tóth András–Vértesy Miklós*: Magyar könyvtártörténet. Bp., 1987.

<sup>2</sup> *Fülöp Géza*: A magyar olvasóközönség a felvilágosodás idején és a reformkorban. Bp., 1978., *Kosáry Domokos*: Művelődés a XVIII. századi Magyarországon. Bp., 1980; *Kovács I. Gábor*: Kis magyar kalendáriumtörténet 1880-ig. A magyar kalendáriumok művelődésszociológiai vizsgálata. Bp., 1989; *Kókay György*: Geschichte des Buchhandels in Ungarn. (Geschichte des buchhandels. Bd. 3. Otto Harrasowitz.) Wiesbaden, 1990.

<sup>3</sup> Elsősorban a köznemességre és a parasztságra vonatkozó, leveltári forrásokra támaszkodó feldolgozások hiányzanak. A hiány akkor érzékelhető igazán, ha hozzátesszük, hogy e két társadalmi csoport a korabeli népességnek csaknem kilencztedét tette ki. A további kutatások számára módszertanilag is tanulságos *Tóth István György*: Nemesi könyvtárak Vas megyében a XVIII. század második felében. Történelmi Szemle XXXII/1990/, 3–4. sz. 223–258. old.

<sup>4</sup> *Szarvasi Margit*: Magánkönyvtáraink a XVIII. században. Bp., 1939.

<sup>5</sup> E témakörben inspiráló hatású volt *Benda Kálmán*: Az iskolázás és írástudás a dunántúli parasztság körében az 1770-es években. Somogy megye múltjából 8. (Szerk. Kanyar József) Kaposvár, 1977. 123–133. old; *Hudi József*: Irni tudás Veszprém vármegyében a XIX. század közepén. A Dunántúli településtörténet VII. (Szerk. Somfai Balázs) Veszprém, 1989. 457–465. old., *Tóth István György*: Jobbágyok, hajdúk, deákok. A körmendi uradalom társadalma a XVII. században. (Értekezések a történeti tudományok köréből 115. Szerk.: Somogyi Éva) Bp., 1992. Különösen a 117–179. old.

<sup>6</sup> *Bánda László*: A veszprémi nyomdászat két évszázada. Veszprém, 1989; *Hermann Egyed–Eberhardt Béla*: A veszprémi egyházmegye papságának könyvkultúrája a XIX. század elején. (A Veszprémi egyházmegye múltjából 8. Szerk.: Pfeiffer János) Veszprém, 1942; *Hogya György*: Ot nemzedék a könyvkötészet szolgálatában. Veszprém, 1987; *Horváth József*: Fejezetek a pápai nyomdászat történetéből. Veszprém, 1986; *Hudi József*: A Veszprémi Olvasótársaság története 1841–1844. (Adalékok a Veszprém megyei reformkori egyesületek történetéhez). A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 18/1986. Veszprém, 1987. 451–475. old; *U. ó.*: Veszprémi folyóiratok 1848 előtt. Horizont XVI/1985/, 2. sz. 32–36. old; *U. ó.*: Veszprémi könyvkereskedők a XVIII–XIX. században. Uo. XVI(1988), 2. sz. 26–29. old; *Koncz Pál*: Könyvkötők a XVIII–XIX. századi Veszprém megyében. Magyar Könyvszemle 108(1992), 333–347. old; *Kövy Zolt*: A 150 éve alapított Pápai Kaszinó története. Veszprém megyei honismereti tanulmányok XII. (Szerk.: Hadnagy László) Veszprém, 1986. 53–73. old; *Nagy László*: A Veszprém megyei hírlapok és folyóiratok bibliográfiája (1820–1956). Veszprém, 1957; *Somfai Balázs*: Négy száz éves a pápai nyomdászat. Honismeret VI/1978/1. sz. 23–27. old; *Szeletyi Ildikó*: Veszprém megye nyomdászata 1860–1920. Veszprém, 1978; *Szabó György*: A Dunántúli Református Egyházkerület pápai Nagykönyvtárának története. Magyar Könyvszemle 102/1986/2–3. sz. 149–172. old.

századig vezette vissza.<sup>7</sup> Előnevét legkorábbi birtokáról, a Balatonfüred község határában fekvő prédiáról, Siskéről nyerte. Birtokai a XVII. század elejétől változatlanok voltak. Tótvázsony (Csatár- és Billege-pusztákkal) Veszprém megyében, Kisszölös és Balatonfüred pedig Zala megyében feküdt. Mindhárom településen részbirtokosként tartották nyilván az Oroszy család.<sup>8</sup>

A familia birtokai alapján a jómódú birtokosnemesség (bene possessionati) alsó rétegéhez tartozott. Mivel sem címeres levelet, sem pedig donatios levelet nem szerzett – mely birtokaiban megerősítette volna –, szükségesnek tartotta nemességének igazolását a XVIII. század első felében.<sup>9</sup> A családtagok közül többen vármegyei tisztséget viseltek már a XVIII. században is, amit a család tekintélyének és befolyásának növelésére használtak fel.<sup>10</sup> Ezek egyike volt Oroszy Pál.

Siskei Oroszy Pál 1763-ban, valószínűleg Tótvázsonyban született Oroszy Dániel református földbirtokos és Pázmány Éva házasságából.<sup>11</sup> Három lány követte a sorban (Klára, Terézia, Julianna), akik neves közneves familiákba kerültek. Iskoláit a helybeli református elemi iskolában kezdte, majd a szokása szerint Pápán folytatta. A jogot feltehetően a győri jogakadémián végezte el.<sup>12</sup> A joggyakorlat letöltése, az ügyvédi diploma megszerzése után magánpraxist folytatott és gazdálkodott. Csak II. József halála után vállalt vármegyei hivatalt. Az 1793. november 18-án tartott tisztújításon választották szolgabíróvá.<sup>13</sup> Az 1798. évi tisztújításon azonban már nem indult. Mint táblabíró azonban egészen haláláig jelen volt a vármegye politikai életében.<sup>14</sup> Ezenkívül aktív tagja volt a tótvázsonyi református egyházközségnek, s halála előtt hosszabb ideig segédkurátora a veszprémi református egyházmegyének.<sup>15</sup>

<sup>7</sup> Veszprém Megyei Levéltár (VeML) IV.1.b. Veszprém vármegye nemesi közgyűlésének iratai 661/1845./V.5./ közgy. sz. irat: Oroszy Pál örökösei osztálya. Az örökösök az 1840-es években csak 1645-től, az első fennmaradt osztálylevéltől kezdve tudták levezetni a leszármazást. Osztálylevelek készültek még az 1696., az 1775., 1790., 1792. és 1845. években, de csupán egy részük maradt meg. A családi hagyomány – melyet Pálóczi Horváth Ádám is megénekel – a XVI. századig vezet vissza a végvári vitézek közül kimagasló Oroszyak történetét. Bizonyíthatóan jelen vannak azonban már 1480-ban Füred birtokosai között. Ekkor siskei Orosz Gergelyt, 1521-ben Füredi Orosz Benedeket említik az oklevelek. 1524-ban Benedek a siskei előnevet is használja. Eszerint eredetileg Orosz-nak írta magát a család. V. ö.: Holub József: Zala megye története a középkorban. A községek története. III. Kézirat. Pécs, 1933. 225. old. (VeML Szakkönyvtára)

<sup>8</sup> VeML IV. 1. b. 661/1845. (V.5.) közgy. irat. Tótvázsonyban a források szerint 1696-ban és 1714-ben a Pecsovic és az Oroszy család volt birtokos az osztályos szerződés alapján. V. Ö.: *Ila Bálint-Kovácsics József*: Veszprém megye helytörténeti lexikona. Bp., 1964. 376. old.

<sup>9</sup> A donatio hiányára vonatkozó utalás Oroszy Pál örökösei osztályos perében található. Oroszy Ádám (Pál fia, Ádám unokája, István dédunokája 1590. évi s későbbi perlevelek bemutatásával igazolta nemességét a vármegye előtt. VeML IV. 1. e. aa. Protocolla investigatae nobilitatis. Tom. III. 23. (1732–1733)

<sup>10</sup> Péterffy Ida: Oroszi Julianna. (Horváth Ádám első házassága 1782–1793.) Somogy Megyei Levéltár Évkönyve 18. (Szerk.: Kanyar József Kaposvár, 1987. 169. old.)

<sup>11</sup> VeML IV.482. Felekezeti anyakönyvek másodpéldányainak levéltári gyűjteménye. Tótvázsony református halotti anyakönyve, 1833. A község ref. egyházának eredeti anyakönyvei 1945-ben elpusztultak, így a XVIII. századi adatok pontosítására már nincs lehetőség.

<sup>12</sup> Győri tartózkodására utal Hübner lexikonának tulajdonosi bejegyzése. Úgyanebben az időben a berhidai Boronkay család több tagja is Győrben tanul. Az 1793. előtti működése még tisztázásra vár. A vármegyei jegyzőkönyvek arra utalnak, hogy 1790-ben s az utána következő években sem viselt vármegyei hivatalt.

<sup>13</sup> VeML IV.1.a. Veszprém vármegye közgyűlésének jegyzőkönyvei. 1793. november 18. 1. pont.

<sup>14</sup> Oroszy Pál a nemesi felkelés idején a vármegye felkérésére 1809. májusától 1810. január 12-ig helyettesítette hivatalában Esztergamy Ignác veszprémi járási főszolgabíró. Táblabíróként előtte és utána is több vármegyei megbízatásnak tett eleget. 1811-ben pl. Erdélyi István visszahelyeztetési perében helyettes alispáni minőségben járt el, 1814 előtt pedig a szentkirályszabadjai zár alá vett erdő gondviselője volt. Hivatalát 1814 decemberében adta át utódjának, Kupritz Imrének. Tudomásunk van arról, hogy 1810-ben, a megyei tisztújításon jelölte magát a veszprémi főszolgabírói hivatalra, de nem választották meg. Ebben valószínűleg közrejátszott az is, hogy első szolgabírói ténykedését adóssággal zárta, s tartozásait évekig nem fizette be a vármegyei pénztárba. Sejtésem szerint, mint elméleti embernek, nem volt erőssége a hivatali adminisztráció, s a vele együtt járó feyelmezettség.

<sup>15</sup> VeML IV.3.a Processus civiles, O Fasc. II. nr. 26. Siskei Oroszy Pál, mint a Veszprémi Református Egyházmegye segédkurátora követelési pere tótvázsonyi nemes Somogyi Péter ellen (1830–1842). Az iratok szerint már 1827-ben kurátor volt, halála után pedig Kazay Gábor vette át a tisztséget, s folytatta le a pert.

1833. június 24-én, 70 éves korában, szélütésben hunyt el tótvázsonyi kúriájában az „Egyházi Vidék Gondviselője, a Tóth Vásonyi Református Szent ekklezsia egyik nagy érdemű tagja és erős oszlopa”.<sup>16</sup> Jó barátja, a tudós Ángyán János veszprémi prédikátor temette, s méltatta szép beszédében a közjó szolgálatában kitűnt férfiút.<sup>17</sup>

Oroszy Pál visszavonulása a hivatali életből egyáltalán nem jelentett magányosságot. Ideje jó részét a gazdálkodás kötötte le. A familiának Balatonfüred határában valamivel több, mint 310 hold földje, Tótvázsony határában pedig további 340 hold földje volt, melyet 4 úrbéres telkes jobbágyával és 13 házas zsellérével műveltetett meg.<sup>18</sup> 1833-ban Veszprém megyei birtokainak nettó jövedelmeként 300 ezüstofforintot vallott be, amely tényleges jövedelménél lényegesen kevesebb lehetett.<sup>19</sup>

A gazdálkodás örömei és gondjai mellett Oroszy Pál helyben megtalálhatta azt a szellemi kört is, amit Veszprémben elhagyott, s amire oly nagyon vágyott. A tótvázsonyi közbirtokosságot alkotó kéttucatnyi birtokos nemes család élénk társadalmi életet élt. Kiterjedt kapcsolataik révén állandó összeköttetésben álltak a Balaton-felvidéki és mezőföldi nemességgel. A helyi baráti köréhez tartozott Naszályi István, Fábíán József, Somogyi Gedeon, Füredről Nagy István református esperes, Veszprémből Ángyán János református prédikátor. E kör kapcsolatban állott Pálóczi Horváth Ádámmal, Kazinczyval, Pápay Sámuellel, részt vett a megyei irodalmi élet megszervezésében s a nyelvújítási mozgalomban.<sup>20</sup> S nem utolsósorban: szellemi inspirációt adott egy új generációnak.<sup>21</sup>

Oroszy Pál műveltségénél, birtokánál, tekintélyénél fogva, meghatározó egyénisége volt a közbirtokosságnak. Teljes vagyonát, könyvtárát felmérni sajnos nem tudjuk, mivel végrendeletet nem készített. Hagyatékát sem írták össze. Az örökösök osztályos pere hosszan elhúzódott, 1845-ben azonban békés egyezséggel zárult. Birtokkimutatás, leltár ekkor sem készült.<sup>22</sup> Oroszy Pál könyvtára a lányörökösök kezén szétszóródott.<sup>23</sup> Néhány darabja azonban 1979-ben, vásárlás útján, a Veszprém Megyei Levéltár szakkönyvtárába került.<sup>24</sup>

Oroszy fennmaradt könyvtártöredékéből (mindössze 12 műről lehet bizonyossággal megállapítani, hogy az övé volt – további négyről pedig csak feltételezni lehet) merész dolog lenne általános következtetéseket levonni. Erre nem is vállalkozunk. Arra azonban igen, hogy a könyvgyűjtő és olvasó érdeklődési körét behatároljuk. Lássuk először is a fennmaradt könyveket, mégpedig a kiadás időrendjében (zárójelben, ha ez a possessori bejegyzés alapján megállapítható, a vásárlás éve):<sup>25</sup>

1. *Maróthi György*: Arithmetica, vagy számvetésnek mestersége. 2. kiadás. Debrecen, 1763. (1780), 2. *Hübner, Johann*: Reales Staats- Zeitungs- und Conversations-Lexicon. Die allerneueste Auflage. Regensburg und Wien, 1769. (1783), 3. *Seneca, L(ucius) Annaeus*: Opera omnia. Editio amendantior. Lipsae, 1770. Apud heredes Weidmanni et Reichium, 4. *Báróti Sándor*: Kassandra. III. rész. Béts, 1774., 5. *Decsy Sámuel*: Pannóniai Fénisz. Béts, 1790., 6. Naponként-való Jegyzések. (Az 1790. évi országgyűlés naplója) é. n., 8. *Dugonics András*: Jeles történetek. Első könyv. Pest, 1794. (1794), 7. *Szeitl, Leo Márta*: A Trenk mérő serpenyőjének össze-törése. Pest, 1791., 9. Vom Herrn von *Thernois*: Gedanken über den Krieg. H. n. 1795., 10. *Tóth Ferencz*: Keresztyén hittudomány avagy dogmátika theológia. Győr, 1804. (1804), 11. *Pethe Ferencz*: Pallérozott mezei gazdaság. Első darab. Sopron, 1805.

<sup>16</sup>Uo. IV. 482. Tótvázsony református halotti anyakönyvének másolata, 1833.

<sup>17</sup>Uo.

<sup>18</sup>A Tihanyi Apátság Levéltára VeML XII.2.a. Archivum vetus, Capsa 30.nr.5. Balatonfüred község földkönyve, 1828. –Tótvázsony község földkönyve, 1837. Uo. Processus urbariales, Tótvázsony, XVIII–XIX. század.

<sup>19</sup>IV.1.b. 601/1833. (I.7.) közgy. irat: V. Ferdinánd koronázási költségeinek kivetésére készült jövedelemösszeírás a megye nemességéről.

<sup>20</sup>*Hudi*: i.m. (1985) 32–36. old. *Péterffy Ida*: i. m. 169–186. old.

<sup>21</sup>Somogyi Gedeonnak, Fábíán Gábornak és másoknak.

<sup>22</sup>VeML IV.1.b. 661/1845. (V.5.) közgy. irat

<sup>23</sup>A possessori bejegyzések szerint könyvei egy része Jozefa lánya (Pap Ferencné), majd unokája, Pap Gyula kezére került. Véghelyi Dezső veszprémi alispán hagyatékában van arra való utalás is, hogy Oroszy Pál halála előtt kölcsönadott könyveit Nagy István balatonfüredi esperes Pap Ferenc táblabírónak szolgáltatta vissza.

<sup>24</sup>VeML Irattára 1221/1979. ltv. sz. A könyvanyag – más könyvtártöredékekkel együtt – Széll Lajos Miklós tisztviselő és veszprémi költő gyűjteményéből került levéltárba.

<sup>25</sup>A korlátozott terjedele miatt a művek teljes címleírásától eltekintünk.



(1814), 12. *Szekér J. (oakim) Aloysius*: Magyarok eredete: Második könyv. 2. bővített kiadás, Pest, 1808., 13. *Fábián József*: Értekezés a szőlő-mívelésről. Első kötet. Veszprém, 1813. (1813), Második kötet. Veszprém, 1814. (1814), 14. *Rumy Károly György*: Monumenta hungarica sermone nativo scripta, az-az a magyaroknak magyar nyelven írt emlékezetes irásai. Pest, 1815., 15. *Cicero, Marcus Tullius*: De officiis. Libri tres. Norimbergae, 1818., 16. *Angyán János*: Nevelés és tanítás tudománya. Első kötet. Neveléstudomány. Pest, 1822. (1823).

A possessori bejegyzésekből kitűnik, hogy Oroszy Pál már diák korában megkezdte könyvtárának megalapozását. Talán legelső szerzeménye lehetett Maróthy György matematikai tankönyve, melyet 17 évesen, 1780-ban vásárolt meg. Egy közelebről meg nem nevezhető győri könyvkötőnél 1782. július 23-án, 3 forintért szerezte be Seneca műveinek lipcsei kiadását. Ebben jegyezte fel először könyvtára jelmondatát: *Egregius cumulare libros praeclara supellex*.<sup>26</sup> Jó fél évvel később, 1783. március 10-én Hübner általános lexikonára tett szert. Ez lehetővé tette számára a széles körű tájékozódást és korszerű ismeretszerzést. Ennek belső lapján is rögzítette jelmondatát, melyet a későbbiekben elhagyott. Csak a nevét, s többnyire a vásárlás évét tüntette fel.

A jozsefi abszolútizmus összeomlásával felerősödött magyar nacionalizmus a magyar nyelvű irodalom felé fordította érdeklődését. Megjelenése után rögtön megvette Decsy Sámuel nyelvészeti munkáját, majd később Dugonics András történelmi színjátékait. Ugyanekkor politikai irányban is tájékozódott, amit az 1790. évi országgyűlési napló és a Trenk-ellenes, egyházvédelmi politikai vitairat beszerzése is tanúsít. Ebbe a vonulatba tartozik az a német műfordítás is, amely a francia jakobinus diktatúra bukása után született, s Thernois háborús elmékedéseit tartalmazza.

Mint buzgó református, természetesen gyűjtötte a teológiai irodalmat, így többek közt Tóth Ferenc dunántúli református püspök munkáit. S mint okoskerüen gazdálkodó, beszerezte korának legkorszerűbb mezőgazdasági szakmunkáit (pl. Pethe Ferenc kézikönyveit).

Határozott történelmi érdeklődésére mutat Rumy Károly György magyar történeti forráskiadványának beszerzése. Ennek összeállítására és kiadására Pápay Sámuel ösztönözte a szerzőt. A mű előszavából megtudjuk, hogy Pápay egymaga 50 előfizetőt toborzott – sejtethetők közöttük volt Oroszy Pál is. Oroszy egyébként a forráskiadványok mellett gyűjtötte a történeti feldolgozásokat, többek közt Szekér első magyar nyelvű Magyarország-történetét, amely a kezdetektől a jelenkorig kíséri végig a nemzeti történelmet.

Oroszy Pál nagy gondot fordított három lányának – Krisztinának, Franciskának és Jozefának – a nevelésére. Segítségére voltak ebben barátjának, Angyán Jánosnak nevelésméleti és -módszertani szakkönyvei is.

Fennmaradt könyvei arról tanúskodnak, hogy Oroszy Pál nemzedéke műveltebb, széles látókörű, felvilágosult köznemesi közé tartozott. Analógiák alapján könyvtára több száz kötetesre tehető.<sup>27</sup> Világnézetének meghatározó részét alkotta a klasszikus görög-római, s a születőfélben lévő európai és magyar polgári kultúra. Nemcsak az almárium polcain, az olvasó, elmékedő táblairó tudatában is jól megfértek egymással az ókori bölcsék tanításai a felvilágosult írók, tudósok gondolataival, a mezőgazdászok és pedagógusok praktikus tanácsaival.

Oroszy Pál szűkebb és tágabb környezetében nagy becsben tartották a tudást, a műveltséget, a szakismereteket. A XVIII. század második felében már nagy gondot fordítottak a gyermekek iskoláztatására, képzésére.<sup>28</sup> Még időben felismerték, hogy gazdasági pozícióik megrendülését ellensúlyozhatja vagy akár meg is akadályozhatja a politikai hatalomban való nagyobb részesedés. Uradalmi tiszti, katonatiszti, vármegyei hivatali, kormányhivatali állások megszerzése révén tekintélyük további erősödésére számíthattak.

E társadalmi környezetben a magukra valamit is adó nemes családok a lányok nevelését sem hanyagolták el. Oroszy Pál kishúgát, Juliannát például Sopronba küldték szülei, hogy a

<sup>26</sup> „Kitűnő könyveket gyűjteni a legnagyobb kincs.”

<sup>27</sup> Ellenpélda lehetne a berhidai Boronkay család, a szentkirálysabadjai Rosos, a küngösi Kenessey család, melynek könyvanyaga egy-két tucatot tett ki, s ebben benne voltak a tömegtermékek (pl. kalendáriumok) is. Az analógiák a szakirodalomból valók.

<sup>28</sup> A környékről, sőt, távolabbról is jártak nemes ifjak a szentkirálysabadjai algimnáziumba – a helyi református elemi iskola felső, grammatikai osztályába. Így pl. Szászlyai István is, aki Adorjánháza nemes községből született. V. ö. *Szimyei József*: Magyar írók élete és munkái. IX. 1903. 822–823. old.

német nyelvet elsajátíthassa.<sup>29</sup> E többlettudás aztán házassága megromlásában is szerepet játszik, mert költő férje, Horváth Ádám hiúságát sérti, hogy felesége tud németül, ő pedig egy szót sem ért. Oroszy Julianna az 1780-as években német fordításban olvassa Milton Elveszett paradicsomát, s eredetiben a német szépirodalmat. Olvasmányélményeit Kazinczyval is megosztja, kivél németül levelez. Válása (1793) után Kazay Gábor tótvázsonyi birtokos, táblabíró veszi feleségül, de gyermek ebből a házasságból sem születik.

Kazay Gábor, az új férj, szintén könyvszerető ember hírében állt. 1806-ban számos könyvvel ajándékozta meg egykori iskoláját, a pápai református kollégiumot. 1840-ben, halála évében, szintén számos könyvvel és ritka nyomtatvánnyal gyarapodott a főiskolai bibliotéka.<sup>30</sup>

A helyi közbirtokosok közé tartozott Szép Ábrahám, Veszprém vármegye tiszti főügyésze, aki 1816-ban 3 könyvet – köztük egy ritkaságot, Samarjai János 1636-ban Lőcsén kiadott művét (Az helvetziai valláson levő Ecclesiának ceremonijokról) – ajándékozott a pápai kollégiumnak.<sup>31</sup>

Oroszy Pál generációjához tartozott Naszályi János (1760–1823) tótvázsonyi református prédikátor (1794–1807), aki az utrechti egyetemen tanult. Szívesen verselt, műfordítással is foglalkozott. Nyomatásban megjelent egy történelemtankönyve Amerika felfedezéséről és egy értekezése a protestáns egyházak egyesülésének szükségességéről.<sup>32</sup> Bizonyosra vehető, hogy értékes könyvtára volt.

Oroszy baráti köréhez tartozott Fábrián József (1762–1825) vörösberényi, majd tótvázsonyi református lelkész, aki Debrecen után megjárta a berni és genfi egyetemet is. Mint természettudós, gazdasági szakíró és tudományos ismeretterjesztő is beírta nevét a magyar kultúrtörténetbe. Érdeklődésének megfelelően elsősorban a német és francia gazdasági munkákat gyűjtötte.<sup>33</sup>

Az Oroszyt követő generációból a fiatalon elhunyt tótvázsonyi birtokost, vármegyei levéltárost, Somogyi Gedeont (1783–1821) kell megemlíteni. A római, görög, német és francia írókat eredetiben olvasó köznemes irodalomtörténeti szerepe jól ismert.

Somogyi Gedeon nővérének, Somogyi Zsuzsannának és Fábrián Józsefnek házasságából is kiváló tehetségű fiú született: Fábrián Gábor (1795–1877). Ötöt év falusi iskoláztatás után vitte édesapja Pozsonyba a német nyelv elsajátítása végett. Köztudott róla, hogy saját elhatározásából franciául és angolul is megtanult, hogy a kiváló szerzőket eredetiben tanulmányozhassa. 1817 után ő tartotta legélénkebben a kapcsolatot a pesti írói körökkel. Hosszú élete, gazdag műfordítói, költői munkássága során jelentős könyvtárat hagyott utódaira.<sup>34</sup>

Oroszy Pál mikrokörnyezetén kívül, baráti körében is találunk könyvszerető, könyvgyűjtő személyeket. A már említett Angyán János veszprémi prédikátornak 1829-ben csaknem 400 kötetes könyvtára volt, melyben megkülönböztetett helyet foglaltak el a neveléstudományi művek.<sup>35</sup> A tótvázsonyi közbirtokosokkal rokon mezőföldi, szilasbalhási nemesek közül Huszár Sámuel is gyűjtötte a könyveket. 1808-ban Kisfaludy Sándor munkáit ajándékozta a pápai főiskolának. Példáját 1833-ban követte közeli rokona, Huszár Károly is, aki 50 könyvét adta az alma maternek.<sup>36</sup>

A parlagi magyar nemességről korábban hangoztatott, túlságosan summásnak tűnő véleményem nem támasztja alá az a tény, hogy Veszprém megyében először éppen a mezőföldi kisenemesség szervezett olvasótársaságot. Mezőszentgyörgyön, Eötvös Károly szülőfalujában 1828-ban jött létre az olvasni, művelődni vágyó közbirtokosokból az olvasótársaság, melynek példájára a szomszédos szilasbalhási nemesek is kaszinót alapítottak 1833-ban.

A távolabbi rokonok, a tótvázsonyi közbirtokosok a veszprémi kaszinó (1833) és olvasótársaság (1841) tagjaiként juthattak az egyébként nagyobb anyagi megterhelést jelentő könyvekhez, folyóiratokhoz.

<sup>29</sup> Péterffy: i. m. 175. old.

<sup>30</sup> Szabó: i. m. 160. old.

<sup>31</sup> Szabó: i. m. 159. old.

<sup>32</sup> Uo. 159. old.

<sup>33</sup> Szimnyei: i. m. III. 1894. 25–26. old.

<sup>34</sup> Somogyi Gedeonra Harmath István–Katsányi Sándor: Veszprém megye irodalmi hagyományai. Veszprém, 1976. 277–278. old., Fábriánra Szimnyei: i. m. III. 1894. 15–20. old.

<sup>35</sup> Szimnyei: i. m. I. 1891. 182–183. old. Angyán könyvtári leltára VeML IV. 1. b 544/1829. (II.16) közgy. irat. Angyán János javainak zár alá vétele adósságai miatt.

<sup>36</sup> Szabó: i. m. 160. old.

Oroszy Pál halálával a reformkor küszöbén lezárult egy régi nemesi család csaknem 350 éves története. A fiág kihaltával a nőági örökösök között osztották fel a birtokokat és az ingóságokat, köztük a könyveket. Ha nem akadt volna könyvszerető ember a leszármazottak között, ma aligha írhatnánk az utolsó Oroszy történetéről. Egyedül csak könyvei támaszhatnak méltó emléket neki.

Hudi József

A Magyar Művelődési Intézet Szakkönyvtárában megvásárolható könyvek listája  
(I. Corvin tér 8., Bp.)

*Domokos Pál Péter*: Az én Erdélyem 70 Ft; Drámapedagógiai magazin (számonként) 55 Ft; Honismeret (számonként) 58 Ft; *Kristóf Péter*: Cselekvő drámatanítás 223 Ft; *Liszka József*: Ágas-bogas fa 180 Ft; Moldvai csángó naptár 190 Ft; „Moldvának szíptaiaind születtem” 195 Ft; *Ofella Sándor*: Kék szivárvány 400 Ft; *Tömöry Márta*: Faust, Genovéva, Don Sajn (bábjátékos kiskönyvtár) 200 Ft; *Ujszászy Kálmán*: A falu 200 Ft; Vígán zengjének citorák 60 Ft.

A Honismeret c. folyóirathoz legkönnyebben postai előfizetéssel lehet hozzájutni. Rendszeresen beszerezhető továbbá a következő helyeken:

**Gondos Béla könyvüzleteiben**: Budapest, XIV. Thököly út 78. sz. alatt, valamint a Deák téri könyvpavilonban, a Metró pénztár mögött. Mindkét helyen munkanapokon 10-től 18 óráig.

A Magyar Művelődési Intézet könyvtárában, Bp. I. Corvin tér 8. munkanapokon 9-től 16 óráig.

Megvásárolható továbbá a fővárosi Metró peronjain lévő extra-hír újság pavilonjaiban.

## Helyi kiadók, vásárlók, olvasók figyelmébe!

Van már lehetőség a honismereti kiadványok, könyvek országos terjesztésére:

## megkezdte működését a Honismereti Börze

Kiadók, figyelem! Történelmi, honismereti kiadványait 5–10 db példányban országos terjesztésre átveszi az újonnan induló börze. Várjuk írásos ajánlataikat vagy bizományba megküldött kiadványaikat! (Az átvételt szerződéssel visszaigazoljuk.)

Érdeklődő vásárlók! Honismereti kiadványok vásárolhatók személyesen naponta 9–16 óra között vagy postai utánvétellel megrendelhetők.

A Honismereti Börze címe:

Szakszervezetek Pest Megyei Könyvtára

1075 Budapest, Dózsa Gy. út 68. fsz.

T.: 122-1670